

Prava deteta su ljudska prava

OPŠTI KOMENTAR br. 20 (2016)

Ujedinjene nacije, Komitet za prava deteta: CRC/C/GC/20, 6. decembar 2016.



Ostvarivanje prava deteta tokom adolescencije

I. Uvod

1. Konvencija o pravima deteta definiše dete kao svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se prema zakonu koji se primenjuje na dete punoletstvo ne stiče ranije, i naglašava da **države ugovornice** treba da poštuju i obezbede prava sadržana u Konvenciji svakom detetu pod njihovom jurisdikcijom, bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Iako Konvencija priznaje prava svih osoba mlađih od 18 godina, ostvarivanje prava treba da uzme u obzir razvoj deteta i njegove razvojne sposobnosti. Pristupi usvojeni radi ostvarivanja prava adolescenata značajno se razlikuju od onih koji se primenjuju na mlađu decu.

2. Adolescencija je životno razdoblje koje karakterišu sve veće mogućnosti, sposobnosti, težnje, energija i kreativnost, ali i značajna ranjivost. Adolescenti su pokretači promena i predstavljaju važan resurs, sa potencijalom da pozitivno doprinesu svojim porodicama, zajednicama i državama. Širom sveta adolescenti aktivno učestvuju u mnogim oblastima, uključujući kampanje u oblasti zdravlja i obrazovanja, podršku porodici, vršnjačku edukaciju, inicijative za razvoj zajednice, **participativno budžetiranje** i kreativno stvaralaštvo, doprinoseći miru, ljudskim pravima, održivosti životne sredine i klimatskoj pravdi. Mnogi adolescenti nalaze se na samom čelu razvoja digitalnog okruženja i društvenih mreža, koje imaju sve značajniju ulogu u njihovom obrazovanju, kulturi i društvenim odnosima, a predstavljaju i važan potencijal za političko učešće i jačanje odgovornosti nosilaca vlasti.

3. Komitet primećuje da je potencijal adolescenata u velikoj meri neiskorišćen zato što države ugovornice ne prepoznaju ili ne ulažu dovoljno u mere potrebne za ostvarivanje njihovih prava. U većini zemalja nisu dostupni podaci razvrstani prema uzrastu, polu i invaliditetu koji bi omogućili kreiranje politika, prepoznavanje nedostataka i odgovarajuće usmeravanje sredstava namenjenih adolescentima. Opšte politike namenjene deci ili mladima često ne obuhvataju adolescente u svojoj njihovoj raznolikosti i nisu dovoljne da obezbede puno ostvarivanje njihovih prava. Cena nečinjenja je visoka. Temelji postavljeni tokom adolescencije u pogledu emocionalne sigurnosti, zdravlja, seksualnosti, obrazovanja, veština, otpornosti i razumevanja

prava imaju dalekosežne posledice, ne samo za optimalan razvoj svakog pojedinca, već i za sadašnji i budući društveni i ekonomski razvoj.

4. U ovom opštem komentaru Komitet pruža smernice državama ugovornicama o merama koje su potrebne da bi se obezbedilo ostvarivanje prava deteta tokom adolescencije, imajući u vidu i Agendu za održivi razvoj do 2030. godine. Komitet naglašava značaj pristupa zasnovanog na ljudskim pravima, koji podrazumeva priznavanje i poštovanje dostojanstva i samostalne uloge adolescenata, njihovo osnaživanje, **aktivno građanstvo** i učešće u sopstvenom životu, unapređivanje optimalnog zdravlja, dobrobiti i razvoja, kao i posvećenost unapređivanju, zaštiti i ostvarivanju njihovih ljudskih prava, bez diskriminacije.

5. Komitet prepoznaje da adolescenciju nije lako precizno definisati i da različita deca dostižu zrelost u različitom uzrastu. Pubertet nastupa u različitim godinama kod devojčica i dečaka, a različite funkcije mozga sazrevaju različitom brzinom. Proces prelaska iz detinjstva u odraslo doba zavisi od društvenog i kulturnog konteksta, što se ogleda u velikim razlikama između nacionalnih zakonodavstava u pogledu uzrasta za uključivanje u aktivnosti odraslih, kao i u različitim definicijama adolescencije koje koriste međunarodne organizacije. Ovaj opšti komentar stoga ne nastoji da definiše adolescenciju, već se, radi doslednosti u prikupljanju podataka, usredsređuje na period detinjstva od navršenih 10 godina do 18. rođendana.¹

6. Komitet podseća da više njegovih opštih komentara ima poseban značaj za adolescente, naročito oni koji se odnose na zdravlje i razvoj adolescenata, HIV/AIDS, iskorenjivanje štetnih praksi prema ženama i deci, decu bez pratnje i razdvojenu decu, kao i maloletničko pravosuđe. Komitet posebno naglašava značaj preporuka proisteklih iz **Dana opšte rasprave** o digitalnim medijima i pravima deteta. Ovaj opšti komentar pripremljen je da pruži celovit pregled načina na koji Konvenciju treba razumeti i primenjivati u odnosu na adolescente i treba ga čitati zajedno sa ostalim opštim komentarima i dokumentima proisteklim iz Dana opšte rasprave.

II. Ciljevi

7. Ciljevi ovog opšteg komentara su:

(a) da državama ugovornicama pruži smernice o zakonodavstvu, politikama i uslugama potrebnim za podsticanje sveobuhvatnog razvoja adolescenata u skladu sa ostvarivanjem njihovih prava;

(b) da podigne svest o mogućnostima koje adolescencija pruža, kao i o izazovima sa kojima se adolescenti suočavaju;

(c) da unapredi razumevanje i poštovanje razvojnih sposobnosti adolescenata i njihovog značaja za ostvarivanje prava deteta;

(d) da doprinese većoj vidljivosti adolescenata i podstakne ulaganja koja će im omogućiti da ostvaruju svoja prava tokom čitavog života.

¹ Videti: www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/en.

III. Zašto je važno posvetiti posebnu pažnju adolescentima

8. Komitet skreće pažnju državama ugovornicama na snažne razloge za posvećivanje posebne pažnje adolescentima kako bi se unapredilo ostvarivanje njihovih prava, ojačao njihov potencijal da doprinesu pozitivnim i progresivnim društvenim promenama i odgovorilo na izazove sa kojima se suočavaju tokom prelaska iz detinjstva u odraslo doba u svetu koji postaje sve složeniji i globalno povezan.

9. Adolescenti prolaze kroz period izuzetno intenzivnog razvoja. Značaj razvojnih promena koje se odvijaju tokom adolescencije još uvek nije dovoljno prepoznat kao što je to slučaj sa razvojem u ranom detinjstvu. Adolescencija predstavlja jedinstvenu razvojnu fazu ljudskog života koju karakterišu ubrzan razvoj mozga i fizički rast, unapređene kognitivne sposobnosti, početak puberteta i seksualnog sazrevanja, kao i razvoj novih sposobnosti, snaga i veština. Adolescenti se suočavaju sa sve većim očekivanjima u pogledu svoje uloge u društvu i uspostavljaju znatno složenije odnose sa vršnjacima dok postepeno prelaze iz zavisnosti ka većoj autonomiji.

10. Tokom druge decenije života deca počinju da istražuju i oblikuju sopstveni lični i društveni identitet kroz složenu interakciju sa porodičnim i kulturnim nasleđem. Istovremeno razvijaju osećaj sopstvenog identiteta, koji često izražavaju kroz jezik, umetnost i kulturu, kako kao pojedinci tako i kroz odnose sa vršnjacima. Kod mnogih adolescenata ovaj proces odvija se u digitalnom okruženju i u velikoj meri je oblikovan njihovim učešćem u njemu. Izgradnja i izražavanje identiteta posebno je složen proces za adolescente koji nastoje da pronađu svoje mesto između manjinskih i većinskih kultura.

Prepoznavanje adolescencije kao dela životnog toka

11. Da bi se obezbedio optimalan razvoj svakog deteta tokom čitavog detinjstva, neophodno je sagledati uticaj koji svaka razvojna faza ima na narednu. Adolescencija je dragocen period detinjstva sam po sebi, ali i presudno vreme tranzicije i prilika za unapređenje životnih mogućnosti. Pozitivna iskustva i intervencije u ranom detinjstvu stvaraju osnovu za optimalan razvoj adolescenata.² Međutim, ulaganja u rano detinjstvo mogu biti umanjena ukoliko se pravima adolescenata ne posveti odgovarajuća pažnja. Istovremeno, pozitivna iskustva i podrška tokom adolescencije mogu ublažiti posledice štetnih iskustava iz ranijeg detinjstva i doprineti izgradnji otpornosti za budućnost. Komitet zato naglašava značaj **perspektive životnog toka**.

Izazovno okruženje

12. Adolescencija može podrazumevati izloženost brojnim rizicima, koje digitalno okruženje može dodatno pojačati ili produbiti. Oni uključuju upotrebu psihoaktivnih supstanci i zavisnosti, nasilje i zlostavljanje, seksualnu i ekonomsku eksploataciju, trgovinu ljudima, migracije, radikalizaciju ili regrutovanje u bande ili naoružane grupe. Kako se približavaju

² Videti Opšti komentar Komiteta za prava deteta br. 7 (2005) o ostvarivanju prava deteta u ranom detinjstvu, stav 8.

odraslom dobu, adolescentima su potrebni odgovarajuće obrazovanje i podrška kako bi se uspešno suočili sa lokalnim i globalnim izazovima, uključujući siromaštvo i nejednakost, diskriminaciju, klimatske promene i degradaciju životne sredine, urbanizaciju i migracije, starenje stanovništva, pritiske u obrazovanju, kao i sve češće humanitarne i bezbednosne krize. Odrastanje u sve raznovrsnijim i multietničkim društvima, kao posledica intenzivnijih globalnih migracija, zahteva razvijanje razumevanja, tolerancije i sposobnosti zajedničkog života. Zato je neophodno ulagati u jačanje kapaciteta adolescenata da prevaziđu ili ublaže ove izazove, da se suprotstave društvenim faktorima koji dovode do njihove isključenosti i marginalizacije i da budu spremni za život u promenljivom društvenom, ekonomskom i digitalnom okruženju.

Period povećanih zdravstvenih rizika

13. Iako adolescenciju u celini karakteriše niža stopa smrtnosti nego druge životne dobi, rizik od obolevanja i smrtnog ishoda u ovom periodu i dalje je značajan, uključujući i uzroke koji se mogu sprečiti, kao što su komplikacije u trudnoći i pri porođaju, nesigurni abortusi, saobraćajne nezgode, polno prenosive infekcije, uključujući HIV, međuljudsko nasilje, problemi mentalnog zdravlja i samoubistvo. Većina ovih rizika povezana je sa određenim obrascima ponašanja i zahteva koordinisano delovanje različitih sektora.

IV. Opšti principi Konvencije

A. Pravo na razvoj

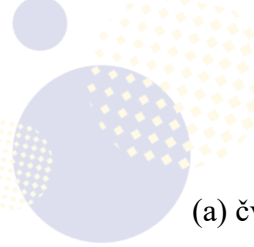
Pozitivan i celovit pristup

14. Opšti principi Konvencije predstavljaju okvir kroz koji treba posmatrati proces njenog sprovođenja i služe kao vodič za utvrđivanje mera potrebnih da bi se obezbedilo ostvarivanje prava deteta tokom adolescencije.

15. Komitet naglašava značaj sagledavanja adolescencije i njenih karakteristika kao pozitivne razvojne faze detinjstva. Izražava zabrinutost zbog rasprostranjenog negativnog prikazivanja adolescencije, koje često dovodi do usko usmerenih intervencija i usluga usmerenih na probleme, umesto stvaranja optimalnog okruženja koje će obezbediti ostvarivanje prava adolescenata i podržati razvoj njihovih fizičkih, psiholoških, duhovnih, socijalnih, emocionalnih, kognitivnih, kulturnih i ekonomskih sposobnosti.

16. Države ugovornice, zajedno sa nedržavnim akterima, kroz dijalog i aktivno uključivanje samih adolescenata, treba da stvaraju okruženje koje prepoznaje unutrašnju vrednost adolescencije i preduzimaju mere koje će adolescentima omogućiti da napreduju, istražuju svoj identitet, uverenja, seksualnost i životne mogućnosti, da uspostave ravnotežu između rizika i bezbednosti, razviju sposobnost donošenja slobodnih, informisanih i odgovornih odluka i uspešno pređu u odraslo doba. Potreban je pristup koji polazi od njihovih snaga i potencijala, prepoznaje doprinos koji adolescenti mogu dati sopstvenom životu i životima drugih ljudi, istovremeno uklanjajući prepreke koje ograničavaju te mogućnosti.

17. Poznato je da zdrav razvoj i otpornost adolescenata podstiču:



(a) čvrsti odnosi i podrška ključnih odraslih osoba u njihovom životu;

(b) mogućnosti za učešće i donošenje odluka;

(v) razvijene veštine rešavanja problema i suočavanja sa teškoćama;

(g) bezbedno i zdravo okruženje u zajednici;

(d) poštovanje njihove individualnosti; i

(đ) mogućnosti za uspostavljanje i održavanje prijateljstava.

Komiteta naglašava da će mogućnost adolescenata da razvijaju i koriste ove društvene resurse doprineti ostvarivanju njihovih prava, uključujući očuvanje dobrog fizičkog i mentalnog zdravlja, izbegavanje rizičnih oblika ponašanja, uspešan oporavak nakon nepovoljnih životnih iskustava, uspeh u obrazovanju, razvoj tolerancije, stvaranje prijateljstava i razvijanje liderskih sposobnosti.

Poštovanje razvojnih mogućnosti

18. Član 5. Konvencije zahteva da se roditeljsko usmeravanje i savetovanje pružaju na način koji je u skladu sa razvojnim sposobnostima deteta. Komitet razvojne sposobnosti definiše kao omogućavajući princip koji se odnosi na proces sazrevanja i učenja kroz koji deca postepeno stiču kompetencije, razumevanje³ i sve veću sposobnost da preuzimaju odgovornost i ostvaruju svoja prava. Komitet je ranije naglasio da, što dete više zna i razume, to roditelji više treba da svoje usmeravanje i savetovanje postepeno pretvaraju u podsećanje, a zatim u dijalog zasnovan na ravnopravnosti.⁴

19. Komitet naglašava da pravo adolescenata da preuzimaju sve veću odgovornost ne umanjuje obavezu država da im obezbede odgovarajuću zaštitu.⁵ Postepeno napuštanje zaštite porodice ili drugog oblika staranja, zajedno sa relativnim nedostatkom iskustva i ograničenom društvenom moći, može adolescente učiniti posebno izloženim povredama njihovih prava. Komitet ističe da će uključivanje adolescenata u prepoznavanje mogućih rizika, kao i u razvoj i sprovođenje programa za njihovo ublažavanje, doprineti delotvornijoj zaštiti. Obezbeđivanjem prava da budu saslušani, da osporavaju povrede svojih prava i traže odgovarajuću zaštitu i pravni lek, adolescentima se omogućava da postepeno preuzimaju aktivnu ulogu u zaštiti sopstvenih prava.

20. Prilikom uspostavljanja odgovarajuće ravnoteže između poštovanja razvojnih sposobnosti adolescenata i njihove potrebe za zaštitom, treba uzeti u obzir više činilaca koji utiču na donošenje odluka, uključujući stepen rizika, mogućnost eksploatacije, razumevanje razvoja adolescenata, činjenicu da se sposobnosti i razumevanje ne razvijaju istim tempom u svim oblastima, kao i individualna iskustva i sposobnosti svakog adolescenta.

³ Isto, stav 17.

⁴ Videti Opšti komentar br. 12 (2009) o pravu deteta da bude saslušano, stav 84.

⁵ Videti, na primer, članove 32–39 Konvencije.

B. Nediskriminacija

21. Komitet je prepoznao različite oblike diskriminacije, od kojih mnogi imaju posebne posledice tokom adolescencije i zahtevaju intersekcionalnu analizu i ciljane, sveobuhvatne mere.⁶ Sama adolescencija može predstavljati osnov diskriminacije. U ovom periodu adolescenti mogu biti tretirani kao opasni ili neprijateljski nastrojeni, lišeni slobode, izloženi eksploataciji ili nasilju isključivo zbog svog uzrasta. Istovremeno, često se smatraju nedovoljno sposobnim da donose odluke o sopstvenom životu. Komitet poziva države ugovornice da obezbede da se prava svakog adolescenta, devojčice i dečaka, jednako poštuju i štite, kao i da uvedu sveobuhvatne i odgovarajuće posebne mere radi smanjenja ili uklanjanja okolnosti koje dovode do neposredne ili posredne diskriminacije bilo koje grupe adolescenata po bilo kom osnovu.⁷ Države se podsećaju da svako različito postupanje ne predstavlja diskriminaciju ukoliko se zasniva na razumnim i objektivnim kriterijumima i ima legitiman cilj u skladu sa Konvencijom.⁸

C. Najbolji interesi deteta

22. Pravo deteta da njegovi ili njeni najbolji interesi budu od prvenstvenog značaja predstavlja materijalno pravo, interpretativni pravni princip i procesno pravilo i odnosi se na decu, kako kao pojedince tako i kao grupu.⁹ Sve mere za sprovođenje Konvencije, uključujući zakonodavstvo, politike, ekonomsko i socijalno planiranje, donošenje odluka i budžetske odluke, moraju se zasnivati na postupcima koji obezbeđuju da najbolji interesi deteta, uključujući i adolescente, budu od prvenstvenog značaja u svim aktivnostima koje ih se tiču. U svetlu Opšteg komentara br. 14 (2013), Komitet naglašava da se prilikom utvrđivanja najboljih interesa deteta mora uzeti u obzir njegovo mišljenje, u skladu sa njegovim razvojnim sposobnostima¹⁰ i ličnim okolnostima. Države ugovornice treba da obezbede da se mišljenju adolescenata pridaje odgovarajuća težina kako oni stiču razumevanje i zrelost.

D. Pravo da bude saslušano i pravo na učešće

23. U skladu sa članom 12. Konvencije, države ugovornice treba da preduzmu mere kojima će adolescentima obezbediti pravo da izraze svoje mišljenje o svim pitanjima koja ih se tiču, u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću, i da tom mišljenju bude posvećena dužna pažnja, na primer prilikom donošenja odluka koje se odnose na njihovo obrazovanje, zdravlje, seksualnost, porodični život, kao i u sudskim i upravnim postupcima. Države treba da obezbede učešće adolescenata u pripremi, sprovođenju i praćenju svih relevantnih zakona, politika,

⁶ Videti: www2.ohchr.org/english/issues/women/rapporteur/docs/15YearReviewofVAWMandate.pdf

⁷ Videti Opšti komentar br. 5 (2003) o opštim merama za primenu Konvencije, stav 12.

⁸ Videti Opšti komentar Komiteta za ljudska prava br. 18 (1989) o nediskriminaciji, stav 147.

⁹ Videti Opšti komentar Komiteta za prava deteta br. 14 (2013) o pravu deteta da njegovi najbolji interesi budu od prvenstvenog značaja, stav 6.

¹⁰ Videti Opšti komentar br. 12, stavovi 70–74, i Opšti komentar br. 14, stavovi 43–45.

usluga i programa koji utiču na njihov život, u školi, zajednici, na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.¹¹ Digitalno okruženje pruža značajne nove mogućnosti za jačanje i proširivanje njihovog učešća. Ove mere treba da budu praćene uspostavljanjem bezbednih i pristupačnih mehanizama za podnošenje pritužbi i ostvarivanje pravne zaštite, koji imaju ovlašćenje da odlučuju o zahtevima adolescenata, kao i obezbeđivanjem pristupa besplatnoj ili subvencionisanoj pravnoj pomoći i drugim odgovarajućim oblicima podrške.

24. Komitet naglašava da je učešće adolescenata važan oblik njihovog građanskog i političkog angažovanja, kroz koji mogu da zastupaju ostvarivanje svojih prava i pozivaju države na odgovornost. Države treba da usvajaju politike koje povećavaju mogućnosti za političko učešće adolescenata, kao važan element razvoja aktivnog građanstva. Adolescenti mogu da se povezuju sa vršnjacima, učestvuju u političkim procesima i razvijaju sposobnost donošenja informisanih odluka, zbog čega ih treba podržati u osnivanju organizacija i različitim oblicima učešća, uključujući korišćenje digitalnih medija. Ukoliko države odluče da starosnu granicu za pravo glasa spuste ispod 18 godina, potrebno je da istovremeno ulažu u mere koje će adolescentima pomoći da razumeju, prihvate i ostvaruju svoju ulogu aktivnih građana, uključujući građansko obrazovanje i obrazovanje o ljudskim pravima, kao i uklanjanje prepreka njihovom učešću.

25. Komitet naglašava da je razumevanje i prihvatanje prava adolescenata na učešće od strane odraslih od suštinskog značaja za ostvarivanje tog prava. Zato podstiče države ugovornice da ulažu u obuku i podizanje svesti, naročito među roditeljima i starateljima, stručnjacima koji rade sa adolescentima ili za njih, kreatorima politika i donosiocima odluka. Potrebno je pružiti podršku odraslima kako bi postali mentori i podrška adolescentima u preuzimanju sve veće odgovornosti za sopstveni život i živote ljudi oko sebe.

V. Adolescenti kojima je potrebna posebna pažnja

26. Određene grupe adolescenata mogu biti posebno izložene višestrukim oblicima ranjivosti i kršenjima svojih prava, uključujući diskriminaciju i socijalnu isključenost. Sve mere koje se preduzimaju u okviru zakonodavstva, politika i programa usmerenih na adolescente treba da uzmu u obzir međusobno preklapajuća kršenja prava i njihove kumulativne negativne posledice po adolescente na koje se odnose.

Devojčice

27. Tokom adolescencije rodne nejednakosti postaju izraženije. Oblici diskriminacije, nejednakosti i stereotipa prema devojčicama često se intenziviraju, što dovodi do težih kršenja njihovih prava, uključujući dečji i prinudni brak, ranu trudnoću, genitalno sakaćenje žena¹², rodno zasnovano fizičko, psihičko i seksualno nasilje, zlostavljanje, iskorišćavanje i trgovinu ljudima. Kulturne norme koje devojčicama pripisuju niži društveni položaj mogu povećati verovatnoću njihovog zadržavanja u kući, uskraćivanja pristupa srednjem i visokom obrazovanju, ograničenih mogućnosti za slobodno vreme, sport, rekreaciju i ostvarivanje prihoda, uskraćivanja pristupa kulturnom životu i umetnosti, kao i nametanja prekomernih kućnih poslova i odgovornosti za brigu o deci.

¹¹ Videti Opšti komentar br. 12, stav 27.

¹² Videti dokument A/HRC/26/22, stav 21.

28. Države treba da ulažu u proaktivne mere za osnaživanje devojčica, suzbijanje patrijarhalnih i drugih štetnih rodni normi i stereotipa, kao i u zakonske reforme radi otklanjanja neposredne i posredne diskriminacije devojčica, u saradnji sa svim relevantnim akterima, uključujući organizacije civilnog društva, žene i muškarce, tradicionalne i verske vođe, kao i same adolescente. Izričite mere potrebne su u svim zakonima, politikama i programima kako bi se devojčicama garantovalo ostvarivanje prava pod jednakim uslovima kao i dečacima.

Dečaci

29. Tradicionalna shvatanja muškosti i rodne norme povezane sa nasiljem i dominacijom mogu ugroziti prava dečaka. To uključuje nametanje štetnih obreda inicijacije, izloženost nasilju, bandama, prisiljavanje na priključivanje milicijama, ekstremističkim grupama i trgovini ljudima. Negiranje njihove ranjivosti na fizičko i seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje takođe predstavlja široko rasprostranjenu i ozbiljnu prepreku pristupu dečaka informacijama, dobrima i uslugama u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, što za posledicu ima i nedostatak odgovarajućih usluga zaštite.

30. Komitet poziva države da uvedu mere za otklanjanje takvih kršenja prava i podstiče ih da osporavaju negativne predstave o dečacima, promovišu pozitivne oblike muškosti, prevazilaze kulturne vrednosti zasnovane na mačizmu i podstiču veće prepoznavanje rodne dimenzije zlostavljanja kojima su dečaci izloženi. Države takođe treba da prepoznaju značaj uključivanja dečaka i muškaraca, kao i devojčica i žena, u sve mere koje se preduzimaju radi ostvarivanja rodne ravnopravnosti.

Adolescenti sa invaliditetom

31. Komitet je ranije ukazao na rasprostranjene predrasude, isključenost, socijalnu izolaciju i diskriminaciju sa kojima se suočavaju mnoga deca sa invaliditetom.¹³ Adolescenti sa invaliditetom u mnogim državama često su isključeni iz mogućnosti koje su dostupne drugim adolescentima. Može im biti uskraćeno učešće u društvenim, kulturnim i verskim obredima prelaska u odraslo doba. Velikom broju njih uskraćen je pristup srednjem ili visokom obrazovanju ili stručnom osposobljavanju, a samim tim i sticanje socijalnih, obrazovnih i ekonomskih veština neophodnih za buduće zaposlenje i izlazak iz siromaštva. Često im je uskraćen pristup informacijama i uslugama u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, a mogu biti izloženi prinudnoj sterilizaciji ili kontracepciji, što predstavlja direktno kršenje njihovih prava i može predstavljati mučenje ili drugo okrutno, nečovečno ili ponižavajuće postupanje.¹⁴ Adolescenti sa invaliditetom nesrazmerno su izloženi fizičkom i seksualnom nasilju, kao i dečjem ili prinudnom braku, a pristup pravdi ili pravnim sredstvima zaštite redovno im je uskraćen.¹⁵

32. Države članice treba da uvedu mere za prevazilaženje ovih prepreka, garantuju jednako poštovanje prava adolescenata sa invaliditetom, promovišu njihovu punu inkluziju i olakšaju uspešan prelazak iz adolescencije u odraslo doba, u skladu sa članom 23. Konvencije i preporukama sadržanim u Opštem komentaru br. 9 (2006) o pravima dece sa invaliditetom.

¹³ Videti Opšti komentar br. 9 (2006) o pravima dece sa invaliditetom, stavovi 8–10.

¹⁴ Videti dokument A/HRC/22/53.

¹⁵ Videti dokument A/66/230, stavovi 44–49.

Adolescentima sa invaliditetom, pored toga, treba obezbediti mogućnosti za donošenje odluka uz podršku kako bi se omogućilo njihovo aktivno učešće u svim pitanjima koja ih se tiču.

Adolescenti koji su lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne i interseks osobe

33. Adolescenti koji su lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne i interseks osobe često su izloženi progonu, uključujući zlostavljanje i nasilje, stigmatizaciju, diskriminaciju, vršnjačko nasilje, isključivanje iz obrazovanja i stručnog osposobljavanja, kao i nedostatak podrške porodice i zajednice ili pristupa uslugama i informacijama u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja.¹⁶ U krajnjim slučajevima izloženi su seksualnim napadima, silovanju, pa čak i smrti. Ovakva iskustva povezana su sa niskim samopoštovanjem, većom učestalošću depresije, samoubistava i beskućništva.¹⁷

34. Komitet naglašava pravo svih adolescenata na slobodu izražavanja i poštovanje njihovog fizičkog i psihičkog integriteta, rodnog identiteta i razvojne autonomije. Osuđuje primenu takozvanih „terapija“ kojima se nastoji promeniti seksualna orijentacija, kao i prinudne hirurške zahvate ili medicinske tretmane nad interseks adolescentima. Komitet poziva države da ukinu takvu praksu, stave van snage sve zakone kojima se kriminalizuju ili na drugi način diskriminišu pojedinci na osnovu njihove seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili interseks statusa i da usvoje zakone kojima se zabranjuje diskriminacija po tim osnovima. Države takođe treba da preduzmu delotvorne mere radi zaštite svih adolescenata koji su lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne i interseks osobe od svih oblika nasilja, diskriminacije i vršnjačkog nasilja, kroz podizanje svesti javnosti i sprovođenje mera zaštite i podrške.

Adolescenti koji pripadaju manjinama i autohtonim narodima

35. Nedovoljna pažnja koja se posvećuje kulturama, vrednostima i pogledu na svet adolescenata koji pripadaju manjinama i autohtonim narodima, kao i nedovoljno poštovanje tih kultura, vrednosti i pogleda na svet, može dovesti do diskriminacije, socijalne isključenosti, marginalizacije i isključivanja iz javnog života. Time se povećava ranjivost adolescenata koji pripadaju manjinama i autohtonim narodima na siromaštvo, socijalnu nepravdu, probleme mentalnog zdravlja, uključujući nesrazmerno visoke stope samoubistava, lošije obrazovne ishode i visoku zastupljenost u sistemu krivičnog pravosuđa za decu.

36. Komitet poziva države članice da uvedu mere podrške adolescentima iz manjinskih i autohtonih zajednica kako bi mogli da uživaju svoj kulturni identitet i da se oslanjaju na snage svojih kultura kako bi postali aktivni učesnici u životu porodice i zajednice, uz posebnu pažnju posvećenu pravima adolescentkinja. Pri tome, države treba da uzmu u obzir sveobuhvatne preporuke sadržane u Opštem komentaru Komiteta br. 11 (2009) o autohtonoj deci i njihovim pravima prema Konvenciji.

¹⁶ Videti Zajedničku izjavu od 13. maja 2015. godine Komiteta za prava deteta i drugih mehanizama Ujedinjenih nacija i regionalnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava, dostupnu na: www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15941&LangID=E.

¹⁷ *Ibid*



VI. Opšte mere primene

37. U skladu sa Opštim komentarom br. 5 (2003) o opštim merama za primenu Konvencije (čl. 4, 42. i 44. stav 6) i Opštim komentarom br. 19 (2016) o javnom budžetiranju za ostvarivanje prava deteta (čl. 4), Komitet skreće pažnju na obavezu država članica da sprovedu sledeće mere radi uspostavljanja okvira za ostvarivanje prava dece tokom adolescencije. Iskustva i stavovi samih adolescenata treba da budu u potpunosti prepoznati i ozbiljno uzeti u obzir prilikom razvijanja svih ovih mera, uključujući:

(a) sveobuhvatne i multisektorske nacionalne strategije zasnovane na Konvenciji, sa posebnim fokusom na adolescente, radi rešavanja strukturnih društvenih i ekonomskih uzroka kršenja prava sa kojima se adolescenti suočavaju i obezbeđivanja koordinisanog pristupa svih ministarstava;

(b) praćenje primene kako bi se obezbedilo da se prava adolescenata poštuju u zakonodavstvu, politikama i uslugama;

(c) prikupljanje podataka razvrstanih najmanje prema uzrastu, polu, invaliditetu, etničkoj pripadnosti i socioekonomskom položaju, kako bi život adolescenata postao vidljiv. Komitet preporučuje da države usaglasе zajedničke pokazatelje na osnovu kojih će pratiti napredak u ostvarivanju prava adolescenata;

(d) transparentna budžetska izdvajanja kako bi se obezbedilo da se potrebe adolescenata na odgovarajući način uzimaju u obzir prilikom usklađivanja različitih budžetskih prioriteta i poštovanja načela dovoljnosti, delotvornosti, efikasnosti i jednakosti;

(e) obuku svih stručnjaka koji rade sa adolescentima i za adolescente o Konvenciji i obavezama koje iz nje proizlaze, sa posebnim naglaskom na kompetencije potrebne za rad sa adolescentima u skladu sa njihovim razvojnim mogućnostima;

(f) širenje pristupačnih informacija o pravima deteta i načinima njihovog ostvarivanja, između ostalog kroz školske nastavne programe, medije, uključujući digitalne medije, i materijale za informisanje javnosti, uz posebne napore da se dopre do adolescenata u marginalizovanim situacijama.

VII. Definicija deteta

38. Konvencija zabranjuje svaku diskriminaciju zasnovanu na polu, a starosne granice treba da budu jednake za devojčice i dečake.

39. Države treba da preispitaju ili usvoje zakonodavstvo kojim se priznaje pravo adolescenata da preuzimaju sve veću odgovornost za donošenje odluka koje utiču na njihove živote. Komitet preporučuje da države utvrde minimalne zakonske starosne granice koje su u skladu sa pravom na zaštitu, načelom najboljih interesa deteta i poštovanjem razvojnih mogućnosti adolescenata. Na primer, starosne granice treba da priznaju pravo na donošenje odluka u vezi sa zdravstvenim uslugama ili lečenjem, davanjem pristanka na usvojenje, promenom imena ili podnošenjem zahteva porodičnim sudovima. U svim slučajevima treba priznati pravo svakog deteta koje nije navršilo taj minimalni uzrast, a koje može da pokaže da poseduje dovoljno razumevanja, da dâ ili uskrati pristanak. Dobrovoljan i informisan pristanak adolescenta treba pribaviti bez obzira

na to da li je za bilo koji medicinski tretman ili postupak potreban i pristanak roditelja ili staratelja. Takođe treba razmotriti uvođenje zakonske pretpostavke da su adolescenti sposobni da zatraže i ostvare pristup sredstvima i uslugama u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja namenjenim prevenciji ili onima kod kojih je vreme od presudnog značaja. Komitet naglašava da svi adolescenti imaju pravo na poverljivo medicinsko savetovanje i davanje saveta bez pristanka roditelja ili staratelja, bez obzira na uzrast, ukoliko to žele. Ovo pravo razlikuje se od prava na davanje pristanka na medicinski tretman i ne treba da bude uslovljeno bilo kakvom starosnom granicom.¹⁸

40. Komitet podseća države članice na obavezu da priznaju da lica do navršenih 18 godina imaju pravo na kontinuiranu zaštitu od svih oblika iskorišćavanja i zlostavljanja. Komitet ponovo potvrđuje da minimalna starosna granica treba da bude 18 godina za stupanje u brak, regrutovanje u oružane snage, uključivanje u opasan ili eksploatatorski rad, kao i za kupovinu i konzumiranje alkohola i duvana, imajući u vidu stepen povezanog rizika i štete. Države članice treba da uzmu u obzir potrebu uspostavljanja ravnoteže između zaštite i razvojnih mogućnosti adolescenata i da odrede prihvatljivu minimalnu starosnu granicu prilikom utvrđivanja zakonskog uzrasta za pristanak na seksualne odnose. Države treba da izbegavaju kriminalizaciju adolescenata približno istog uzrasta zbog sporazumnih seksualnih odnosa koji nisu eksploatatorske prirode.

VIII. Građanska prava i slobode

Upis u matičnu knjigu rođenih

41. Neupisivanje deteta u matičnu knjigu rođenih može tokom adolescencije dovesti do ozbiljnih dodatnih teškoća, kao što su uskraćivanje pristupa osnovnim uslugama, nemogućnost dokazivanja državljanstva ili pribavljanja identifikacionih dokumenata, povećan rizik od iskorišćavanja ili trgovine ljudima, nedostatak potrebnih procesnih garancija u sistemima krivičnog pravosuđa i imigracije, kao i regrutovanje u oružane snage pre navršenog propisanog uzrasta. Adolescentima koji nisu upisani u matičnu knjigu rođenih pri rođenju ili neposredno nakon rođenja treba omogućiti besplatno naknadno izdavanje izvoda iz matične knjige rođenih i upis u matične knjige.

Sloboda izražavanja

42. Član 13. Konvencije potvrđuje da deca imaju pravo na slobodu izražavanja i da ostvarivanje tog prava može biti ograničeno samo u skladu sa ograničenjima propisanim članom 13. stav 2. Obaveza roditelja i drugih staratelja da pružaju odgovarajuće usmeravanje u skladu sa razvojnim mogućnostima adolescenata ne sme da ograničava pravo adolescenata na slobodu izražavanja. Adolescenti imaju pravo da traže, primaju i šire informacije i ideje, kao i da koriste sredstva za njihovo prenošenje, uključujući govorni, pisani i znakovni jezik, kao i neverbalne oblike izražavanja, poput slika i umetničkih dela. Sredstva izražavanja obuhvataju, na primer, knjige, novine, brošure, plakate, transparente, digitalne i audiovizuelne medije, kao i način odevanja i lični stil.

¹⁸ Videti Opšti komentar br. 12, stav 101.

Sloboda veroispovesti

43. Komitet poziva države članice da povuku sve rezerve na član 14. Konvencije, kojim se naglašava pravo deteta na slobodu veroispovesti i priznaju prava i dužnosti roditelja i staratelja da usmeravaju dete na način koji je u skladu sa njegovim ili njenim razvojnim mogućnostima (videti i član 5). Drugim rečima, pravo na slobodu veroispovesti ostvaruje dete, a ne roditelj, pri čemu se uloga roditelja nužno smanjuje kako dete tokom adolescencije stiče sve aktivniju ulogu u donošenju sopstvenih izbora. Slobodu veroispovesti treba poštovati u školama i drugim ustanovama, uključujući izbor pohađanja verske nastave, a diskriminaciju po osnovu verskih uverenja treba zabraniti.¹⁹

Sloboda udruživanja

44. Adolescenti žele i imaju potrebu da provode sve više vremena sa svojim vršnjacima. Koristi od toga nisu samo društvene prirode, već doprinose razvoju kompetencija koje predstavljaju osnov za uspešne međuljudske odnose, zaposlenje i učešće u životu zajednice, uključujući, između ostalog, razvoj emocionalne pismenosti, osećaja pripadnosti, veština kao što je rešavanje sukoba, kao i jačanje poverenja i bliskosti. Druženje sa vršnjacima predstavlja jedan od ključnih temelja razvoja adolescenata, čiju vrednost treba prepoznati u školskom i obrazovnom okruženju, rekreativnim i kulturnim aktivnostima, kao i mogućnostima za društveno, građansko, versko i političko angažovanje.

45. Države treba da obezbede puno poštovanje prava adolescenata na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja u svim njegovim oblicima, u skladu sa ograničenjima utvrđenim članom 15. stav 2. Konvencije, između ostalog obezbeđivanjem bezbednih prostora za devojčice i dečake. Adolescentima treba zakonom priznati pravo da osnivaju sopstvena udruženja, klubove, organizacije, parlamente i forume, u školi i van nje, da formiraju mreže na internetu, pristupaju političkim strankama i pristupaju ili osnivaju sopstvene sindikate. Takođe treba uvesti mere za zaštitu adolescenata koji se zalažu za ljudska prava, naročito devojčica, koje su često izložene rodno specifičnim pretnjama i nasilju.

Privatnost i poverljivost

46. Pravo na privatnost dobija sve veći značaj tokom adolescencije. Komitet je u više navrata izražavao zabrinutost zbog povreda privatnosti koje se odnose, na primer, na poverljivo medicinsko savetovanje, prostor i lične stvari adolescenata u ustanovama, prepisku i druge oblike komunikacije, bilo u porodici ili drugim oblicima brige, kao i na izlaganje javnosti adolescenata uključenih u krivične postupke.²⁰ Pravo na privatnost takođe podrazumeva pravo adolescenata na pristup podacima koji se o njima vode u obrazovnim ustanovama, zdravstvenim službama, službama za brigu i zaštitu dece, kao i u sistemu pravosuđa. Takvi podaci treba da budu dostupni samo uz poštovanje procesnih garancija i licima koja su

¹⁹ Videti, na primer, CRC/C/15/Add.194, stavovi 32. i 33, i CRC/C/15/Add.181, stavovi 29. i 30.

²⁰ Videti UNICEF, *Implementation Handbook on the Convention on the Rights of the Child* (Priručnik za primenu Konvencije o pravima deteta), 2007, str. 203–211. Dostupno na: www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_1_of_3.pdf.

zakonom ovlašćena da ih primaju i koriste.²¹ Države treba, kroz dijalog sa adolescentima, da utvrde gde dolazi do povreda privatnosti, uključujući i one koje se odnose na njihovo učešće u digitalnom okruženju i korišćenje podataka od strane privrednih i drugih subjekata. Države takođe treba da preduzmu sve odgovarajuće mere radi jačanja i obezbeđivanja poštovanja poverljivosti podataka i privatnosti adolescenata, u skladu sa njihovim razvojnim mogućnostima.

Pravo na informisanje

47. Pravo na pristup informacijama obuhvata sve oblike medija, ali posebnu pažnju treba posvetiti digitalnom okruženju, s obzirom na to da adolescenti sve više koriste mobilne tehnologije, a društveni i digitalni mediji postaju osnovno sredstvo putem kojeg komuniciraju, primaju, stvaraju i šire informacije. Adolescenti koriste internet, između ostalog, kako bi istraživali svoj identitet, učili, učestvovali, izražavali mišljenja, igrali se, družili, politički se angažovali i pronalazili mogućnosti za zaposlenje. Pored toga, internet pruža mogućnosti za pristup informacijama o zdravlju, uslugama zaštite i izvorima saveta i savetovanja na internetu, a države ga mogu koristiti kao sredstvo komunikacije i uključivanja adolescenata. Mogućnost pristupa relevantnim informacijama može imati značajan pozitivan uticaj na jednakost. Preporuke sa dana opšte diskusije o medijima iz 1996. i 2014. godine od posebnog su značaja za adolescente.²² Države treba da usvoje mere kojima će obezbediti da svi adolescenti, bez diskriminacije, imaju pristup različitim oblicima medija, kao i da podrže i promovišu jednak pristup digitalnom građanstvu, uključujući promovisanje pristupačnih formata za adolescente sa invaliditetom. U okviru osnovnog obrazovanja treba obezbediti obuku i podršku radi razvoja digitalne, informacione, medijske i socijalne pismenosti adolescenata.²³

48. Digitalno okruženje može adolescente izložiti i rizicima, kao što su prevare na internetu, nasilje i govor mržnje, seksistički govor usmeren protiv devojčica i adolescenata koji su lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne i interseks osobe, sajber nasilje, vrbovanje radi seksualnog iskorišćavanja, trgovina ljudima i dečja pornografija, preuranjena seksualizacija, kao i regrutovanje od strane oružanih ili ekstremističkih grupa. Međutim, to ne treba da dovede do ograničavanja pristupa adolescenata digitalnom okruženju. Naprotiv, njihovu bezbednost treba unapređivati kroz sveobuhvatne strategije, uključujući razvoj digitalne pismenosti u vezi sa rizicima na internetu i načinima zaštite, unapređenje zakonodavstva i mehanizama za sprovođenje zakona radi suzbijanja zloupotreba na internetu i borbe protiv nekažnjivosti, kao i obuku roditelja i stručnjaka koji rade sa decom. Države se pozivaju da obezbede aktivno učešće adolescenata u osmišljavanju i sprovođenju inicijativa usmerenih na unapređenje bezbednosti na internetu, uključujući i vršnjačko mentorstvo. Potrebna su ulaganja u razvoj tehnoloških rešenja za prevenciju i zaštitu, kao i u obezbeđivanje pomoći i podrške. Države se podstiču da zahtevaju od privrednih subjekata da sprovedu procenu uticaja svog poslovanja na prava deteta radi utvrđivanja, sprečavanja i ublažavanja rizika po prava deteta prilikom korišćenja digitalnih medija i informaciono-komunikacionih tehnologija.

²¹ Videti Opšti komentar Komiteta za ljudska prava br. 16 (1988) o pravu na privatnost, stavovi 2–4.

²² Za diskusiju iz 2014. godine videti:

www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2014/DGD_report.pdf; za diskusiju iz 1996. godine videti: www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/Recommendations/Recommendations1996.pdf.

²³ Videti: www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2014/DGD_report.pdf, stav 95.

IX. Nasilje nad decom

Zaštita od svih oblika nasilja

49. Komitet upućuje države članice na preporuke sadržane u Opštem komentaru br. 13 (2011) o pravu deteta na slobodu od svih oblika nasilja i Opštem komentaru br. 18 (2014) o štetnim praksama, koje se odnose na usvajanje sveobuhvatnih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mera radi okončanja svih oblika nasilja, uključujući zakonsku zabranu telesnog kažnjavanja u svim okruženjima, kao i iskorenjivanje svih štetnih praksi. Države članice treba da stvore više mogućnosti za proširenje institucionalnih programa prevencije, rehabilitacije i socijalne reintegracije adolescenata koji su žrtve nasilja. Komitet naglašava potrebu da adolescenti budu uključeni u izradu strategija prevencije i odgovora na zaštitu žrtava nasilja.

X. Porodično okruženje i alternativna briga

Podrška roditeljima i drugim licima koja se staraju o detetu

50. Uloga roditelja i drugih lica koja se staraju o detetu u obezbeđivanju sigurnosti, emocionalne stabilnosti, podrške i zaštite dece ostaje značajna tokom čitave adolescencije. Komitet naglašava da se obaveze država da pružaju odgovarajuću pomoć roditeljima i drugim licima koja se staraju o detetu, utvrđene članom 18. stavovi 2. i 3. Konvencije, kao i da pomažu roditeljima u obezbeđivanju podrške i životnih uslova neophodnih za optimalan razvoj u skladu sa članom 27. stav 2, podjednako odnose i na roditelje adolescenata. Takva podrška treba da poštuje prava i razvojne mogućnosti adolescenata, kao i njihov sve veći doprinos sopstvenom životu. Države treba da obezbede da se, pod izgovorom tradicionalnih vrednosti, ne toleriše niti opravdava nasilje, ne učvršćuju nejednaki odnosi moći u porodici i da se adolescentima zbog toga ne uskraćuje mogućnost ostvarivanja njihovih osnovnih prava.²⁴

51. Komitet skreće pažnju državama članicama na značaj sve većeg jaza između okruženja u kojem adolescenti danas žive, koje obeležavaju digitalno doba i globalizacija, i okruženja u kojem su odrastali njihovi roditelji ili druga lica koja se staraju o njima. Adolescenti su izloženi globalnom komercijalnom svetu i pod njegovim su neizbežnim uticajem, pri čemu taj svet nije posredovan niti uređen roditeljskim ili vrednostima zajednice, što može otežati međugeneracijsko razumevanje. Ovakav promenjeni kontekst predstavlja izazov za sposobnost roditelja i drugih lica koja se staraju o detetu da efikasno komuniciraju sa adolescentima i pružaju im usmeravanje i zaštitu na način koji uzima u obzir stvarnost njihovih života. Komitet preporučuje da države sprovedu istraživanja zajedno sa adolescentima i njihovim roditeljima i drugim licima koja se staraju o njima o prirodi usmeravanja, pomoći, obuke i podrške potrebnih za prevazilaženje međugeneracijskih razlika u iskustvima.

Adolescenti u alternativnoj brizi

52. Brojni dokazi ukazuju na nepovoljne ishode za adolescente smeštene u velikim ustanovama za dugotrajni smeštaj, kao i, u manjoj meri, u drugim oblicima alternativne brige, poput hraniteljstva i smeštaja u male grupne domove. Ovi adolescenti postižu niži nivo obrazovanja, češće zavise od socijalne pomoći i izloženi su većem riziku od beskućništva, lišenja slobode,

²⁴ Videti dokument A/HRC/32/32.

neželjene trudnoće, ranog roditeljstva, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, samopovređivanja i samoubistva. Od adolescenata u alternativnoj brizi često se zahteva da napuste smeštaj kada navrše između 16 i 18 godina života, zbog čega su posebno izloženi seksualnom zlostavljanju i iskorišćavanju, trgovini ljudima i nasilju, jer nemaju mrežu podrške niti zaštitu, niti su imali priliku da steknu veštine i sposobnosti potrebne da zaštite sami sebe. Adolescentima sa invaliditetom često se uskraćuje mogućnost života u zajednici i oni se premeštaju u ustanove za odrasle, gde su izloženi povećanom riziku od kontinuiranog kršenja njihovih prava.

53. Države treba da pokažu snažnu posvećenost i ulože više sredstava u podršku adolescentima u alternativnoj brizi. Davanje prednosti hraniteljstvu i malim domovima treba da bude praćeno merama za suzbijanje diskriminacije, obezbeđivanje redovnog preispitivanja pojedinačne situacije svakog adolescenta, podršku njihovom obrazovanju, obezbeđivanje stvarnog učešća u postupcima koji ih se tiču i sprečavanje čestih promena smeštaja. Države se pozivaju da obezbede da se institucionalni smeštaj koristi isključivo kao krajnja mera i da svim deci koja žive u ustanovama bude obezbeđena odgovarajuća zaštita, uključujući pristup poverljivim mehanizmima za podnošenje pritužbi i pravdi. Države takođe treba da usvoje mere kojima će podržati samostalnost adolescenata u alternativnoj brizi, unaprediti njihove životne mogućnosti i odgovoriti na posebne ranjivosti i nesigurnosti sa kojima se suočavaju kada postanu dovoljno odrasli da napuste takav oblik brige.

54. Adolescentima koji napuštaju alternativnu brigu treba pružiti podršku u pripremi za prelazak u samostalan život, pristupu zaposlenju, stanovanju i psihološkoj podršci, ponovnom uključivanju u porodicu kada je to u njihovom najboljem interesu, kao i pristupu uslugama podrške nakon napuštanja brige, u skladu sa Smernicama za alternativnu brigu o deci.²⁵

Porodice koje vode adolescenti

55. Značajan broj adolescenata predstavlja primarne pružaoce brige u svojim porodicama, bilo zato što su i sami roditelji ili zato što su im roditelji umrli, nestali ili su odsutni. Članovi 24. i 27. Konvencije zahtevaju da se adolescentima koji su roditelji ili pružaoци brige obezbede osnovna znanja o zdravlju deteta, ishrani i dojenju, kao i odgovarajuća podrška koja će im pomoći da izvršavaju svoje odgovornosti prema deci o kojoj brinu, a kada je to potrebno i materijalna pomoć u vezi sa ishranom, odećom i stanovanjem. Adolescentima koji pružaju brigu potrebna je dodatna podrška kako bi mogli da ostvaruju svoja prava na obrazovanje, igru i participaciju. Države posebno treba da uvedu mere socijalne zaštite u ključnim fazama životnog ciklusa i odgovore na posebne potrebe adolescenata koji pružaju brigu.

XI. Osnovno zdravlje i dobrobit

Zdravstvena zaštita

56. Zdravstvene službe retko su organizovane tako da odgovaraju posebnim zdravstvenim potrebama adolescenata, a taj problem dodatno je pogoršan nedostatkom demografskih i epidemioloških podataka i statistike razvrstanih prema uzrastu, polu i invaliditetu. Kada adolescenti zatraže pomoć, često se suočavaju sa pravnim i finansijskim preprekama,

²⁵ Rezolucija Generalne skupštine 64/142, Aneks. Videti i Opšti komentar Komiteta za prava deteta br. 9.

diskriminacijom, nedostatkom poverljivosti i poštovanja, nasiljem i zlostavljanjem, stigmatizacijom i osuđujućim stavovima zdravstvenih radnika.

57. Zdravstveni ishodi adolescenata pretežno su posledica društvenih i ekonomskih determinanti i strukturnih nejednakosti, koje se ispoljavaju kroz ponašanje i aktivnosti na nivou pojedinca, vršnjaka, porodice, škole, zajednice i društva. U skladu s tim, države članice treba, u saradnji sa adolescentima, da sprovedu sveobuhvatne višesektorske analize prirode i obima zdravstvenih problema adolescenata i prepreka sa kojima se suočavaju u pristupu zdravstvenim uslugama, kao osnov za buduće sveobuhvatne zdravstvene politike, programe i strategije javnog zdravlja.

58. Problemi mentalnog zdravlja i psihosocijalni problemi, kao što su samoubistvo, samopovređivanje, poremećaji u ishrani i depresija, predstavljaju vodeće uzroke narušenog zdravlja, obolevanja i smrtnosti među adolescentima, naročito među onima koji pripadaju ranjivim grupama.²⁶ Ovi problemi nastaju kao rezultat složenog međudejstva genetskih, bioloških, ličnih i činilaca iz okruženja, a dodatno ih pogoršavaju, na primer, iskustva sukoba, raseljavanja, diskriminacije, vršnjačkog nasilja i socijalne isključenosti, kao i pritisci povezani sa izgledom tela i kulturom „savršenstva“. Činioci za koje je poznato da podstiču otpornost i zdrav razvoj i štite od problema mentalnog zdravlja uključuju čvrste odnose sa ključnim odraslim osobama i njihovu podršku, pozitivne uzore, odgovarajući životni standard, pristup kvalitetnom srednjem obrazovanju, život bez nasilja i diskriminacije, mogućnosti da utiču na donošenje odluka i u njima učestvuju, razvijanje svesti o mentalnom zdravlju, veština rešavanja problema i suočavanja sa teškoćama, kao i bezbedno i zdravo lokalno okruženje. Komitet naglašava da države treba da usvoje pristup zasnovan na javnom zdravlju i psihosocijalnoj podršci, umesto prekomerne medikalizacije i institucionalizacije. Potreban je sveobuhvatan multisektorski odgovor kroz integrisane sisteme zaštite mentalnog zdravlja adolescenata, koji uključuju roditelje, vršnjake, širu porodicu i škole, kao i pružanje podrške i pomoći putem obučenog osoblja.²⁷

59. Komitet poziva države da usvoje sveobuhvatne politike seksualnog i reproduktivnog zdravlja adolescenata koje su osetljive na rod i seksualnost, naglašavajući da nejednak pristup adolescenata informacijama, sredstvima i uslugama u toj oblasti predstavlja diskriminaciju.²⁸ Nedostatak pristupa tim uslugama doprinosi tome da su adolescentkinje grupa koja je u najvećem riziku od smrti ili teških i trajnih posledica tokom trudnoće i porođaja. Svim adolescentima treba obezbediti besplatne, poverljive, adolescentima prilagođene i nediskriminatorne usluge, informacije i obrazovanje u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, dostupne i putem interneta i neposredno, uključujući informacije o planiranju porodice, kontracepciji, uključujući hitnu kontracepciju, prevenciji, nezi i lečenju polno prenosivih infekcija, savetovanju, zdravstvenoj zaštiti pre začeća, zdravstvenim uslugama za majke i menstrualnoj higijeni.

60. Ne bi smelo da postoje prepreke pristupu sredstvima, informacijama i savetovanju u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, kao što su zahtevi za pristanak ili odobrenje trećeg lica. Pored toga, potrebno je uložiti posebne napore kako bi se prevazišle prepreke koje proizlaze iz stigme i straha sa kojima se suočavaju, na primer, adolescentkinje, devojčice sa

²⁶ Videti Opšti komentar br. 15 (2013) o pravu deteta na ostvarivanje najvišeg mogućeg zdravstvenog standarda, stav 38.

²⁷ Videti dokument A/HRC/32/32.

²⁸ Videti Opšti komentar Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava br. 20 (2009) o nediskriminaciji u ostvarivanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, stav 29.

invaliditetom i adolescenti koji su lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne i interseks osobe prilikom pristupa tim uslugama. Komitet poziva države da dekriminalizuju abortus kako bi se obezbedilo da devojčice imaju pristup bezbednom abortusu i uslugama nakon abortusa, da preispitaju zakonodavstvo radi obezbeđivanja najboljih interesa trudnih adolescentkinja i da osiguraju da njihovi stavovi uvek budu saslušani i poštovani u odlukama koje se odnose na abortus.

61. Sveobuhvatno, inkluzivno i uzrastu prilagođeno obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, zasnovano na naučnim dokazima i standardima ljudskih prava i razvijeno u saradnji sa adolescentima, treba da bude deo obaveznog školskog nastavnog programa i da bude dostupno i adolescentima koji nisu obuhvaćeni školovanjem. Posebnu pažnju treba posvetiti rodnoj ravnopravnosti, seksualnoj raznolikosti, seksualnim i reproduktivnim pravima, odgovornom roditeljstvu, seksualnom ponašanju i sprečavanju nasilja, kao i sprečavanju rane trudnoće i polno prenosivih infekcija. Informacije treba da budu dostupne i u alternativnim formatima kako bi bile pristupačne svim adolescentima, naročito adolescentima sa invaliditetom.

HIV/AIDS

62. Adolescenti su jedina starosna grupa u kojoj smrtnost usled AIDS-a raste.²⁹ Adolescenti se mogu suočiti sa teškoćama u pristupu antiretrovirusnoj terapiji i njenom kontinuiranom korišćenju; obaveza pribavljanja saglasnosti staratelja za pristup uslugama povezanim sa HIV-om, otkrivanje HIV statusa i stigma predstavljaju neke od prepreka. Adolescentkinje su nesrazmerno pogođene i čine dve trećine novih infekcija. Adolescenti koji su lezbejke, gejevi, biseksualne i transrodne osobe, adolescenti koji razmenjuju seksualne usluge za novac, robu ili druge protivusluge, kao i adolescenti koji injektiraju droge, takođe su izloženi većem riziku od infekcije HIV-om.

63. Komitet podstiče države da prepoznaju različite životne okolnosti adolescenata i obezbede im pristup poverljivim uslugama testiranja i savetovanja u vezi sa HIV-om, kao i programima prevencije i lečenja HIV-a zasnovanim na dokazima, koje pruža obučeno osoblje uz puno poštovanje prava adolescenata na privatnost i nediskriminaciju. Zdravstvene službe treba da obuhvate informacije o HIV-u, testiranje i dijagnostiku; informacije o kontracepciji i upotrebi kondoma; negu i lečenje, uključujući antiretrovirusne i druge lekove i odgovarajuće tehnologije za negu i lečenje HIV/AIDS-a; savete o odgovarajućoj ishrani; duhovnu i psihosocijalnu podršku; kao i porodičnu, podršku u zajednici i kućnu negu. Treba razmotriti preispitivanje zakonodavstva koje se posebno odnosi na HIV, a kojim se kriminalizuje nenamerno prenošenje HIV-a i neotkrivanje sopstvenog HIV statusa.

Upotreba droga među adolescentima

64. Veća je verovatnoća da će adolescenti započeti upotrebu droga nego odrasli, a mogu biti i izloženi većem riziku od štetnih posledica povezanih sa drogama, pri čemu upotreba droga započeta u adolescenciji češće dovodi do zavisnosti. Kao posebno izloženi riziku od štetnih posledica upotrebe droga prepoznati su adolescenti koji žive ili rade na ulici, oni koji su isključeni iz obrazovanja, oni koji imaju iskustvo traume, raspada porodice ili zlostavljanja, kao i oni koji žive u porodicama koje se suočavaju sa problemom zavisnosti od droga. Države članice imaju obavezu da zaštite adolescente od nezakonite upotrebe opojnih droga i

²⁹ Videti: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/112750/1/WHO_FWC_MCA_14.05_eng.pdf?ua=1, str. 3.

psihotropnih supstanci. Države članice treba da obezbede pravo adolescenata na zdravlje u vezi sa upotrebom tih supstanci, kao i duvana, alkohola i isparljivih supstanci, i da uspostave usluge prevencije, smanjenja štete i lečenja zavisnosti, bez diskriminacije i uz odgovarajuća budžetska izdvajanja. Dobrodošle su alternative kaznenim ili represivnim politikama kontrole droga koje se primenjuju prema adolescentima.³⁰ Adolescentima takođe treba obezbediti tačne i objektivne informacije zasnovane na naučnim dokazima radi sprečavanja i smanjenja štete od upotrebe psihoaktivnih supstanci.

Povrede i bezbedno okruženje

65. Nenamerne povrede i povrede nastale usled nasilja predstavljaju jedan od vodećih uzroka smrti i invaliditeta među adolescentima. Većina nenamernih povreda nastaje usled saobraćajnih nezgoda, utapanja, opekotina, padova i trovanja. Radi smanjenja rizika, države članice treba da razviju multisektorske strategije koje uključuju zakonodavstvo kojim se propisuje upotreba zaštitne opreme, politike koje se odnose na upravljanje vozilima pod dejstvom alkohola i izdavanje vozačkih dozvola, programe obrazovanja, razvoja veština i promene ponašanja, prilagođavanje okruženja, kao i pružanje zdravstvene zaštite i usluga rehabilitacije osobama koje su pretrpele povrede.

Odgovarajući životni standard

66. Posledice siromaštva imaju dubok uticaj tokom adolescencije i ponekad dovode do ekstremnog stresa, nesigurnosti i socijalne i političke isključenosti. Strategije koje se adolescentima nameću ili koje oni sami usvajaju kako bi odgovorili na ekonomske teškoće mogu uključivati napuštanje školovanja, stupanje u dečji ili prinudni brak, uključivanje u seksualno iskorišćavanje, trgovinu ljudima, opasan ili eksploatatorski rad ili rad koji ometa obrazovanje, pristupanje bandama, regrutovanje u milicije i migraciju.

67. Komitet podseća na pravo svakog deteta na životni standard primeren njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju i poziva države da uspostave minimalne nivoe socijalne zaštite kojima će se adolescentima i njihovim porodicama obezbediti osnovna sigurnost prihoda, zaštita od ekonomskih šokova i dugotrajnih ekonomskih kriza, kao i pristup socijalnim uslugama.

XII. Obrazovanje, slobodno vreme i kulturne aktivnosti

Obrazovanje

68. Obezbeđivanje prava na univerzalno, kvalitetno i inkluzivno obrazovanje i stručno osposobljavanje predstavlja najvažnije ulaganje javnih politika koje države mogu da učine kako bi obezbedile neposredan i dugoročan razvoj adolescenata, a sve veći broj dokaza potvrđuje naročito pozitivan uticaj srednjeg obrazovanja.³¹ Države se podstiču da, kao pitanje

³⁰ Videti dokument A/HRC/32/32.

³¹ Videti: www.unicef.org/adolescence/files/SOWC_2011_Main_Report_EN_02092011.pdf.

od hitnog značaja, obezbede široku dostupnost srednjeg obrazovanja za sve i da visoko obrazovanje učine dostupnim svima na osnovu sposobnosti, svim odgovarajućim sredstvima.

69. Komitet je duboko zabrinut zbog izazova sa kojima se mnoge države suočavaju u ostvarivanju jednakosti pri upisu devojčica i dečaka u škole i zadržavanju devojčica u obrazovanju nakon završetka osnovne škole. Ulaganje u srednje obrazovanje devojčica, koje je neophodno radi ispunjavanja obaveza iz članova 2, 6. i 28. Konvencije, doprinosi i zaštiti devojčica od dečjeg i prinudnog braka, seksualnog iskorišćavanja i rane trudnoće, kao i značajno povećava buduće ekonomske mogućnosti devojčica i njihove dece. Potrebno je ulagati i u strategije koje promovišu pozitivne rodne odnose i društvene norme, rešavaju pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, uključujući nasilje u školama, i podstiču pozitivne uzore, podršku porodice i ekonomsko osnaživanje žena, kako bi se prevazišle pravne, političke, kulturne, ekonomske i društvene prepreke sa kojima se devojčice suočavaju. Pored toga, države treba da prepoznaju da sve veći broj dečaka ne upisuje školu ili je napušta, utvrde uzroke takvog stanja i usvoje odgovarajuće mere kojima će podržati njihov nastavak obrazovanja.

70. Komitet sa zabrinutošću konstatuje veliki broj adolescenata u marginalizovanim situacijama kojima nije omogućeno da nastave školovanje u srednjem obrazovanju, uključujući adolescente koji žive u siromaštvu; adolescente koji su lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne i interseks osobe; adolescente koji pripadaju manjinama; adolescente sa psihosocijalnim, senzornim ili fizičkim invaliditetom; adolescente koji migriraju; adolescente pogođene oružanim sukobima ili prirodnim katastrofama; kao i adolescente koji žive ili rade na ulici ili rade. Potrebno je preduzeti proaktivne mere radi okončanja diskriminacije marginalizovanih grupa u pristupu obrazovanju, uključujući uspostavljanje programa novčanih davanja, poštovanje kultura manjina i autohtonih naroda, kao i dece iz svih verskih zajednica, promovisanje inkluzivnog obrazovanja dece sa invaliditetom, suzbijanje vršnjačkog nasilja i diskriminatornih stavova u obrazovnom sistemu i obezbeđivanje obrazovanja u izbegličkim kampovima.

71. Potrebno je konsultovati adolescente o preprekama koje ometaju njihov nastavak školovanja, imajući u vidu visok nivo ranog napuštanja škole, pri čemu mnogi ostaju nepismeni ili bez stečenih kvalifikacija. Komitet je uočio sledeće faktore koji tome doprinose: školarine i drugi povezani troškovi; siromaštvo porodice i nedostatak odgovarajućih sistema socijalne zaštite, uključujući odgovarajuće zdravstveno osiguranje; nedostatak odgovarajućih i bezbednih sanitarnih uslova za devojčice; isključivanje trudnih učenica i adolescentkinja koje su postale majke; uporna primena okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg kažnjavanja; nedostatak delotvornih mera za sprečavanje seksualnog uznemiravanja u školama; seksualno iskorišćavanje devojčica; okruženje koje nije pogodno za uključivanje i bezbednost devojčica; neodgovarajuće nastavne metode; neprimereni ili zastareli nastavni planovi i programi; nedovoljno uključivanje učenika u sopstveno učenje; i vršnjačko nasilje. Pored toga, školama često nedostaje potrebna fleksibilnost koja bi adolescentima omogućila da usklade rad i/ili porodične obaveze sa obrazovanjem, bez čega možda neće biti u mogućnosti da snose troškove školovanja. U skladu sa članom 28. stav 1. tačka (e) Konvencije i Ciljem održivog razvoja 4, države treba da uvedu sveobuhvatne i proaktivne mere za rešavanje svih ovih pitanja, unaprede upis i redovno pohađanje škole, smanje rano napuštanje školovanja i obezbede mogućnosti za završetak obrazovanja onima koji su ga prekinuli.

72. Komitet skreće pažnju na svoj Opšti komentar br. 1 (2001) o ciljevima obrazovanja, u kojem ističe potrebu da obrazovanje bude usmereno na dete, po meri deteta i osnažujuće,

naglašavajući značaj saradničkih i participativnih nastavnih metoda.³² Nastavni planovi i programi srednjeg obrazovanja treba da budu osmišljeni tako da adolescente osposobe za aktivno učešće, razviju poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, promovišu građanski angažman i pripreme adolescente za odgovoran život u slobodnom društvu. Radi potpunog razvoja potencijala adolescenata i njihovog zadržavanja u obrazovanju, potrebno je razmotriti način na koji su okruženja za učenje osmišljena kako bi se u njima iskoristili kapaciteti adolescenata za učenje, motivacija za rad sa vršnjacima i osnaživanje, uz naglasak na iskustvenom učenju, istraživanju i ispitivanju granica.

Prelazak iz obrazovanja u stručno osposobljavanje i/ili dostojanstven rad

73. Značajan broj adolescenata nije uključen ni u obrazovanje, ni u stručno osposobljavanje, niti je zaposlen, što dovodi do nesrazmerno visokog nivoa nezaposlenosti, podzaposlenosti i iskorišćavanja tokom njihovog prelaska u odraslo doba. Komitet poziva države da pruže odgovarajuću podršku adolescentima koji nisu u sistemu obrazovanja, u skladu sa njihovim uzrastom, kako bi im olakšale prelazak na dostojanstven rad, uključujući obezbeđivanje usklađenosti između propisa iz oblasti obrazovanja i rada, kao i usvajanje politika koje promovišu njihovo buduće zapošljavanje.³³ U skladu sa članom 28. stav 1. tačka (d), države treba da adolescentima obezbede dostupne informacije i profesionalno usmeravanje u vezi sa obrazovanjem i zanimanjima.

74. Formalno i neformalno obrazovanje i stručno osposobljavanje treba da budu osmišljeni tako da razvijaju veštine³⁴ potrebne za 21. vek i savremeno tržište rada, uključujući uvođenje mekih i prenosivih veština u nastavne planove i programe, proširenje mogućnosti za iskustveno i praktično učenje, razvoj stručnog osposobljavanja zasnovanog na potrebama tržišta rada, uspostavljanje partnerstava između javnog i privatnog sektora radi razvoja preduzetništva, stručne prakse i pripravništva, kao i pružanje savetovanja o obrazovnim i profesionalnim mogućnostima. Države takođe treba da šire informacije o pravima iz radnog odnosa, uključujući pravo na članstvo u sindikatima i profesionalnim udruženjima.

Slobodno vreme, rekreacija i umetnost

75. Pravo adolescenata na odmor i slobodno vreme, kao i na slobodno bavljenje i učešće u igri, rekreativnim i umetničkim aktivnostima, kako u digitalnom okruženju tako i van njega, od suštinskog je značaja za istraživanje sopstvenog identiteta, omogućavajući adolescentima da upoznaju svoju kulturu, stvaraju nove umetničke forme, razvijaju odnose sa drugima i sazrevaju kao ličnosti. Slobodno vreme, rekreacija i umetnost pružaju adolescentima osećaj jedinstvenosti koji je od suštinskog značaja za ostvarivanje prava na ljudsko dostojanstvo, optimalan razvoj, slobodu izražavanja, participaciju i privatnost. Komitet sa žaljenjem konstatuje da se ova prava tokom adolescencije često zanemaruju, naročito kada je reč o devojčicama. Strah od adolescenata i netrpeljivost prema njima u javnim prostorima, kao i nedostatak urbanističkog planiranja, obrazovne i rekreativne infrastrukture prilagođene adolescentima, mogu ograničiti njihovu slobodu da učestvuju u rekreativnim aktivnostima i

³² Videti Opšti komentar Komiteta za prava deteta br. 1 (2001) o ciljevima obrazovanja, stav 2.

³³ Cilj 8.6 Ciljeva održivog razvoja odnosi se na „mlade“ (adolescente uzrasta od 15 do 24 godine). Videti Rezoluciju Generalne skupštine 70/1.

³⁴ Izraz „veštine za 21. vek“ odnosi se na širok skup znanja, veština, radnih navika i osobina karaktera za koje se smatra — od strane nastavnika, zagovornika reforme obrazovanja, univerzitetskih profesora, poslodavaca i drugih — da su od ključnog značaja za uspeh u savremenom svetu, naročito u visokom obrazovanju, kao i u savremenim profesijama i na tržištu rada.

sportu. Komitet skreće pažnju državama na prava sadržana u članu 31. Konvencije i preporuke iz Opšteg komentara br. 17 (2013) o pravu deteta na odmor, slobodno vreme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život i umetnost.

XIII. Posebne mere zaštite

Migracije

76. Sve veći broj adolescentkinja i adolescenata migrira, bilo unutar svoje zemlje ili izvan zemlje porekla, u potrazi za boljim životnim standardom, obrazovanjem ili ponovnim spajanjem sa porodicom. Za mnoge migracija predstavlja značajnu društvenu i ekonomsku priliku. Međutim, ona istovremeno nosi i rizike, uključujući fizičke povrede, psihološke traume, marginalizaciju, diskriminaciju, ksenofobiju i seksualno i ekonomsko iskorišćavanje, kao i, prilikom prelaska granica, racije imigracionih službi i zadržavanje u pritvoru.³⁵ Mnogim adolescentima migrantima uskraćen je pristup obrazovanju, stanovanju, zdravstvenoj zaštiti, rekreaciji, participaciji, zaštiti i socijalnoj sigurnosti. Čak i kada su prava na ove usluge garantovana zakonima i politikama, adolescenti se mogu suočiti sa administrativnim i drugim preprekama u njihovom ostvarivanju, uključujući zahteve za podnošenje identifikacionih dokumenata ili broja socijalnog osiguranja, štetne i nepouz dane postupke utvrđivanja uzrasta, finansijske i jezičke prepreke, kao i rizik da će traženje pristupa uslugama dovesti do pritvaranja ili deportacije.³⁶ Komitet upućuje države članice na svoje sveobuhvatne preporuke koje se odnose na decu migrante.³⁷

77. Komitet naglašava da član 22. Konvencije priznaje da je deci izbeglicama i deci koja traže azil potrebna posebna zaštita kako bi mogla da ostvaruju svoja prava i koriste dodatne garancije koje im pruža međunarodni sistem zaštite izbeglica. Takvi adolescenti ne bi smeli da budu podvrgnuti ubrzanim postupcima udaljenja iz zemlje, već treba da im se omogući ulazak na teritoriju države i ne smeju biti vraćeni niti im sme biti odbijen ulazak pre nego što se utvrde njihovi najbolji interesi i postojanje potrebe za međunarodnom zaštitom. U skladu sa obavezom iz člana 2. Konvencije da poštuju i obezbeđuju prava svakog deteta koje se nalazi pod njihovom jurisdikcijom, bez obzira na njegov status, države treba da usvoje zakonodavstvo koje je prilagođeno uzrastu i rodu, a koje uređuje položaj adolescenata izbeglica i tražilaca azila bez pratnje ili razdvojenih od porodice, kao i adolescenata migranata. Takvo zakonodavstvo treba da bude zasnovano na načelu najboljih interesa deteta, da procenu potreba za zaštitom stavlja ispred utvrđivanja imigracionog statusa, da zabranjuje zadržavanje u pritvoru iz razloga povezanih sa migracijama i da bude u skladu sa preporukama iz Opšteg komentara br. 6 (2005) o postupanju prema deci bez pratnje i razdvojenoj od porodice izvan njihove zemlje porekla, uz posebno uvažavanje njihove ranjivosti.³⁸ Države takođe treba da uvedu mere kojima će odgovoriti na uzroke migracija adolescenata, kao i na ranjivosti i kršenja prava sa kojima se suočavaju adolescenti koji ostaju u zemlji porekla nakon odlaska roditelja, uključujući

³⁵ Videti:

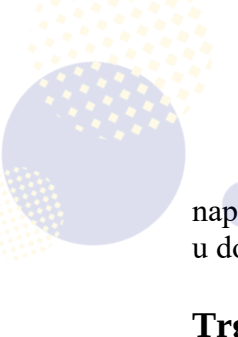
www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2012/DGD2012ReportAndRecommendations.pdf.

³⁶ Videti Agenciju Evropske unije za osnovna prava (*Fundamental Rights Agency*), *Apprehension of migrants in an irregular situation – fundamental rights considerations* („Privođenje migranata koji borave u neregularnoj situaciji – razmatranja u vezi sa osnovnim pravima“), 9. oktobar 2012. Dostupno na:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-apprehension-migrants-irregular-situation_en.pdf.

³⁷ Videti fusnotu 35.

³⁸ Videti Opšti komentar br. 6 (2005) o postupanju prema deci bez pratnje i deci razdvojenoj od porodice izvan njihove zemlje porekla.



napuštanje škole, dečji rad, izloženost nasilju i kriminalnim aktivnostima i prekomerne obaveze u domaćinstvu.

Trgovina decom

78. Mnogi adolescenti izloženi su riziku da postanu žrtve trgovine ljudima iz ekonomskih razloga ili radi seksualnog iskorišćavanja. Države se pozivaju da uspostave sveobuhvatan i sistematski mehanizam za prikupljanje podataka o prodaji dece, trgovini decom i otmicama dece, uz obezbeđivanje da podaci budu razvrstani prema odgovarajućim kriterijumima i uz posebnu pažnju posvećenu deci koja žive u najranjivijim situacijama. Države takođe treba da ulažu u usluge rehabilitacije, reintegracije i psihosocijalne podrške za decu žrtve. Posebnu pažnju treba posvetiti rodnoj dimenziji ranjivosti i iskorišćavanja. Potrebno je sprovoditi aktivnosti podizanja svesti, uključujući putem društvenih mreža, kako bi roditelji i deca bili upoznati sa opasnostima unutrašnje i međunarodne trgovine ljudima. Države se pozivaju da ratifikuju Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji i da u skladu sa njim usklade svoje zakonodavstvo.

Oružani sukobi i krizne situacije

79. Situacije oružanih sukoba i humanitarnih katastrofa dovode do narušavanja društvenih normi i struktura podrške porodice i zajednice. One primoravaju mnoge raseljene adolescente i adolescente pogođene krizama da preuzmu odgovornosti odraslih i izlažu ih rizicima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, dečjeg i prinudnog braka i trgovine ljudima. Pored toga, adolescentima u takvim situacijama često se uskraćuje obrazovanje, stručno osposobljavanje, mogućnosti za bezbedno zaposlenje i pristup odgovarajućim uslugama i informacijama u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, a suočavaju se i sa izolacijom, diskriminacijom, stigmatizacijom, problemima mentalnog zdravlja i rizičnim oblicima ponašanja.

80. Komitet je zabrinut zbog toga što humanitarni programi često ne odgovaraju na posebne potrebe i prava adolescenata. Poziva države članice da obezbede adolescentima sistematske mogućnosti da aktivno učestvuju u razvoju i oblikovanju sistema zaštite, kao i procesa pomirenja i izgradnje mira. Posebna ulaganja u postkonfliktnu obnovu i obnovu u tranzicionom periodu treba posmatrati kao priliku da adolescenti doprinesu ekonomskom i društvenom razvoju, jačanju otpornosti i mirnoj tranziciji zemlje. Pored toga, programi pripravnosti za vanredne situacije treba da obuhvate adolescente, uz uvažavanje njihove ranjivosti i prava na zaštitu, ali i njihovog potencijala da pružaju podršku zajednicama i doprinesu smanjenju rizika.

Regrutovanje u oružane snage i oružane grupe

81. Komitet izražava duboku zabrinutost zbog činjenice da se adolescentkinje i adolescenti regrutuju u oružane snage država, oružane grupe i milicije, uključujući i putem društvenih mreža, i poziva sve države članice da ratifikuju Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima. Komitet je takođe zabrinut zbog ranjivosti adolescenata na uticaj terorističke propagande, ekstremističkih stavova i uključivanja u terorističke aktivnosti. Potrebno je sprovesti istraživanja sa adolescentima kako bi se ispitali faktori koji ih podstiču na uključivanje u takve aktivnosti, a države treba da preduzmu odgovarajuće mere na osnovu dobijenih nalaza, posvećujući posebnu pažnju merama koje promovišu socijalnu integraciju.



82. Države treba da obezbede oporavak i rodno osetljivu reintegraciju adolescenata koji su regrutovani u oružane snage i oružane grupe, uključujući i one koji se nalaze u situacijama migracije, kao i da zabrane regrutovanje ili korišćenje adolescenata u svim neprijateljstvima, kao i u mirovnim pregovorima ili pregovorima o prekidu vatre i sporazumima sa oružanim grupama.³⁹ Države treba da podrže mogućnosti za učešće adolescenata u mirovnim pokretima i vršnjačkim pristupima nenasilnom rešavanju sukoba zasnovanim u lokalnim zajednicama, kako bi se obezbedila održivost i kulturna primerenost tih aktivnosti. Komitet poziva države članice da preduzmu odlučne mere kako bi se slučajevi seksualnog nasilja povezanog sa sukobima, seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, kao i drugih kršenja ljudskih prava nad adolescentima, blagovremeno i na odgovarajući način rešavali.

83. Komitet prepoznaje da se u mnogim delovima sveta adolescenti regrutuju u bande i *pandillas*, koje im često pružaju socijalnu podršku, izvor prihoda, zaštitu i osećaj pripadnosti, u nedostatku mogućnosti da te potrebe ostvare kroz zakonite aktivnosti. Međutim, klima straha, nesigurnosti, pretnji i nasilja koja prati pripadnost bandama ugrožava ostvarivanje prava adolescenata i predstavlja jedan od glavnih faktora koji podstiču migraciju adolescenata. Komitet preporučuje da se veći naglasak stavi na razvoj sveobuhvatnih javnih politika koje se bave osnovnim uzrocima nasilja među mladima i delovanja bandi, umesto na agresivne pristupe zasnovane isključivo na sprovođenju zakona. Potrebna su ulaganja u preventivne aktivnosti namenjene adolescentima koji su u riziku, programe koji podstiču adolescente da napuste bande, rehabilitaciju i reintegraciju članova bandi, restorativnu pravdu i uspostavljanje lokalnih partnerstava za borbu protiv kriminala i nasilja, uz poseban naglasak na školu, porodicu i mere socijalne inkluzije. Komitet poziva države da posvete dužnu pažnju adolescentima koji su prinuđeni da napuste svoju zemlju zbog nasilja povezanog sa bandama i da im priznaju status izbeglice.

Dečji rad

84. Komitet naglašava da svi adolescenti imaju pravo na zaštitu od ekonomskog iskorišćavanja i najtežih oblika dečjeg rada i poziva države da primenjuju odredbe člana 32. stav 2. Konvencije, kao i Konvenciju Međunarodne organizacije rada o najnižoj starosnoj granici za zapošljavanje iz 1973. godine (br. 138) i Konvenciju o najgorim oblicima dečjeg rada iz 1999. godine (br. 182).

85. Upoznavanje sa oblicima rada koji odgovaraju uzrastu ima važnu razvojnu ulogu u životu adolescenata jer im omogućava sticanje veština, razvijanje osećaja odgovornosti i, kada je to potrebno, doprinos ekonomskom blagostanju porodice i podršku njihovom pristupu obrazovanju. Mere za suzbijanje dečjeg rada treba da obuhvate sveobuhvatne aktivnosti, uključujući olakšavanje prelaska iz škole na posao, socijalni i ekonomski razvoj, programe iskorenjivanja siromaštva i univerzalan i besplatan pristup kvalitetnom i inkluzivnom osnovnom i srednjem obrazovanju. Treba naglasiti da adolescenti, kada navrše nacionalnim zakonodavstvom propisanu minimalnu starosnu granicu za rad, koja treba da bude usklađena sa međunarodnim standardima i obaveznim obrazovanjem, imaju pravo da obavljaju lake poslove pod odgovarajućim uslovima, uz puno poštovanje njihovog prava na obrazovanje, odmor, slobodno vreme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život i umetnost.

86. Komitet preporučuje da države usvoje postepen pristup kojim će se uspostaviti ravnoteža između pozitivne uloge rada u životu adolescenata i obezbeđivanja njihovog prava na obavezno

³⁹ Videti dokument A/68/267, stavovi 81–87.

obrazovanje, bez diskriminacije. Školovanje i uvođenje u dostojanstven rad treba međusobno uskladiti kako bi se adolescentima, u skladu sa njihovim uzrastom, omogućilo da uspešno ostvaruju oba prava, uz delotvorne mehanizme za uređivanje takvog rada i obezbeđivanje pravne zaštite kada adolescenti postanu žrtve iskorišćavanja. Za svu decu mlađu od 18 godina treba propisati zaštitu od opasnog rada, uz jasno utvrđenu listu konkretnih štetnih poslova. Kao prioritet treba preduzimati mere usmerene na sprečavanje opasnog rada i štetnih uslova rada, uz posebnu pažnju posvećenu devojčicama koje obavljaju kućne poslove i drugim radnicima čiji rad često ostaje „nevidljiv“.

Pravosuđe za decu

87. Adolescenti mogu doći u kontakt sa pravosudnim sistemima zbog sukoba sa zakonom, kao žrtve ili svedoci krivičnih dela ili iz drugih razloga, kao što su briga o detetu, starateljstvo ili zaštita. Potrebno je preduzeti mere radi smanjenja ranjivosti adolescenata, kako kao žrtava, tako i kao učinilaca krivičnih dela.

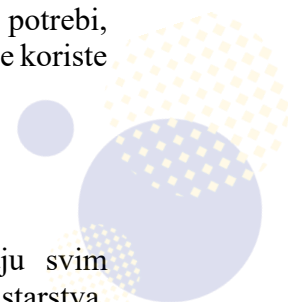
88. Države članice se pozivaju da usvoje sveobuhvatne politike krivičnog prava za decu koje naglašavaju restorativnu pravdu, preusmeravanje iz sudskih postupaka, alternativne mere u odnosu na lišenje slobode i preventivne intervencije radi rešavanja društvenih činilaca i osnovnih uzroka, u skladu sa članovima 37. i 40. Konvencije i Smernicama Ujedinjenih nacija za prevenciju maloletničke delinkvencije. Poseban naglasak treba staviti na rehabilitaciju i reintegraciju, uključujući adolescente koji su bili uključeni u aktivnosti okarakterisane kao terorizam, u skladu sa preporukama iz Opšteg komentara br. 10 (2007) o pravima deteta u krivičnom pravu za decu. Lišenje slobode treba primenjivati samo kao krajnju meru i u najkraćem odgovarajućem trajanju, a adolescenti moraju biti lišeni slobode odvojeno od odraslih. Komitet naglašava neophodnost zabrane smrtno kazne i zabrane kazne doživotnog zatvora za svako lice osuđeno za krivično delo izvršeno pre navršenih 18 godina života. Komitet je ozbiljno zabrinut zbog broja država koje nastoje da snize uzrast krivične odgovornosti. Poziva države da zadrže punoletstvo u krivičnopravnom smislu na 18 godina.

XIV. Međunarodna saradnja

89. Komitet naglašava da je sprovođenje Konvencije zajednički zadatak država članica i ističe potrebu za međunarodnom saradnjom. Komitet podstiče države članice da, prema potrebi, doprinose pružanju tehničke pomoći Ujedinjenih nacija i regionalnih organizacija i da je koriste radi ostvarivanja prava adolescenata.

XV. Širenje informacija

90. Komitet preporučuje državama da ovaj Opšti komentar široko distribuiraju svim relevantnim akterima, naročito parlamentu i svim nivoima vlasti, uključujući ministarstva, državne organe i organe lokalne samouprave, kao i svim adolescentima. Komitet takođe preporučuje da se ovaj Opšti komentar prevede na sve relevantne jezike, izradi u verzijama prilagođenim adolescentima i učini dostupnim u formatima pristupačnim adolescentima sa invaliditetom.





Napomena: Ovaj prevod Opšteg komentara br. 20 (2016) Komiteta za prava deteta pripremljen je u okviru projekta prevođenja i približavanja Opštih komentara Komiteta stručnoj i široj javnosti u Republici Srbiji.

Prevod je izrađen prema originalnom tekstu Ujedinjenih nacija na engleskom jeziku, uz nastojanje da se u najvećoj mogućoj meri očuvaju sadržaj, struktura i terminologija izvornog dokumenta.

Izvor:

United Nations, Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence*, CRC/C/GC/20, 6 December 2016.

Originalni tekst dostupan je u zvaničnoj bazi dokumenata Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR):

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F20&Lang=en

Prevod, stručnu redakciju i tumačenje Opšteg komentara pripremila je prof. dr Nevena Vučković Šahović, jedna od najistaknutijih stručnjakinja za prava deteta u regionu i bivša članica Komiteta Ujedinjenih nacija za prava deteta. Zahvaljujući njenom dugogodišnjem radu u međunarodnom sistemu zaštite prava deteta, ovo izdanje predstavlja pouzdan i terminološki usklađen izvor za razumevanje i primenu međunarodnih standarda u domaćem kontekstu.

**Ovaj materijal objavljen je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovoran je isključivo Užički centar za prava deteta i on nužno ne odražava zvanične stavove Evropske unije.*